

Den segslitna

Fritänkaren

Nr. 223 April 2014

Tjugoandra årgångens femte nummer

Innehåll i detta nummer:

Britta McNeill in memoriam	2
Ahasverus minnen, del 132: <i>Den galne poeten</i>	4
Mendelssohns ofullbordade	8
Filmrekommendationer	9
Några milstenar, mars-april 2014	16
Tillbaka till Spiti, del 6: <i>Lehresan</i>	16
Resan till Dzhongkhul, del 15: <i>Artighetsvisiten</i>	18
Förseningsresa med komplikationer, del 4: <i>Diwali i Manali</i>	19

Fritänkaren ägnar sig mest åt litteratur, musik, film, politik, filosofi, religion och resor men även åt annat. Den är inte på något sätt anknuten eller ansluten till någon ideologi eller åskådning av vad slag det vara månne, utan tar tvärtom avstånd från varje institution som kräver okritisk underkastelse, och är helt oberoende humanistisk.

Beteckningen *Fritänkare* är ursprungligen tysk och står för person som i religiösa och ideologiska frågor inte erkänner någon auktoritet och därför är kritisk och avståndstagande mot alla religiösa och ideologiska institutioner och framför allt deras eventuella dogmatik.

Redaktion : C. Lanciai, Ankargatan 2 A, 414 61 Göteborg, tel. 031-247887.

Postgiro : 621 39 94 – 4 ("Fritänkaren", C. Lanciai)

Årsprenumeration: 250 kr (även i Danmark och Norge; i Euroland: 30 Euro)

Tvåårsprenumeration : 350 kr (40 Euro)

Avgifterna har inte höjts på 11 år.

IBAN-nummer för folk som eventuellt vill betala prenumeration även från annat utland:

SE37 5000 0000 0500 7297 2165

Bic-code: ESSESESS

Redaktionsslut för detta nummer : 16.3.2014

Copyright © C. Lanciai med medarbetare

Letnany 245

Det nästsenaste numret av *Fritänkaren* finns numera alltid tillgängligt på nätet jämte andra

skrifter: www.fritenkaren.se

<http://hem.fyristorg.com/aurelio>

e-post-adress : clanciai@yahoo.co.uk

WSN 1652-0122

Britta McNeill in memoriam

Under det gångna året har vår familj upplevt den oersättliga förlusten av alla de kvarvarande i den äldsta generationen, de från 20-talet, först Donnie McNeill, 92 år gammal, sedan vår mor och därefter vår moster, fru Donnie McNeill, född Sigbritt Westerberg men av alla känd som Britta.

Hon var sjukgymnast och valde därigenom samma yrke som sin moster Julia Rönehholm, som arbetade som sjukgymnast tills hon var 87 år gammal. Dessa Röneholmare var ett sällsamt släkte. De var tre syskon, Harry Rönehholm var äldst, konstnär och arkitekt, som skulle ha tagit hand om familjen när fadern plötsligt dog för tidigt men som i egenskap av slarvig konstnär överlämnade denna plikt åt sin lillasyster Ingeborg, vår mormor, som var lika begåvad men känsligast i familjen. Det var hon som fick ta hand om lillasystern Julia, alltid kallad Lullan, och esomoftast även hjälpa sin äldre och enda bror på traven. Denne blev dock med åren mycket framgångsrik genom hårt arbete och slutade som chef för Finska Mässan i Helsingfors. Mässhallen ett stycke från Riksdagshuset är hans skapelse, men han fick aldrig någo rast eller ro för att stadga sig ordentligt och dog för tidigt vid 59 år genom att arbeta ihjäl sig. Han gifte sig visserligen till slut men nöjde sig med en adoptivdotter som bidrag till familjen.

Ingeborg och Harry var alltid mycket nära vänner, medan Lullan var sju år yngre än Ingeborg, och eftersom Ingeborg alltid fick ta hand om henne resulterade detta i ett egendomligt förhållande dem emellan. Ingeborg blev lyckligt gift medan Lullan sökte sig utomlands som sjuksköterska och fann sig till rätta i Belgien, där hon tillbringade ett antal år för vidare utbildning som fysioterapeut och trodde sig finna sin framtid. Emellertid kom andra världskriget emellan. Hon hade en mycket god vän, en pilot, som omkom, och hon var alltid mycket hemlighetsfull om detta sitt livs enda förhållande, som torde ha inneburit hennes livs högsta lycka och förhoppningar, som totalt grusades av kriget. Under detta ville hon ingenting hellre än att göra en insats, men den patrull som hon tjänstgjorde vid kom aldrig till fronten och fick aldrig göra någon nytta, då de enda order de fick var den samma som den franska och belgiska arméns: bara reträtt hela tiden.

Men vi går händelserna i förväg och är inte klara med Harry Rönehholm ännu. De tre syskonen hade en kusin som hette Allan Rönehholm, som var familjens miljonär. Även han var en briljant intellektuell begåvning, han hade sitt sommarställe ute på Villinge utanför Helsingfors, som under somrarna blev ryktbart för sina revyfestivaler, som skrevs och sattes upp av Harry och Allan Rönehholm. Några prov på dessa spirituella revyer finns fortfarande bevarade. Ungkarlen och mångbegåvningen Allan Rönehholm, alltid högt beundrad av Lullan, råkade illa ut genom kraschen 1929 och hämtade sig aldrig.

En annan parallellbegåvning till dessa vitterleksidkande herrar var en annan kusin Aleko Lillius (1890-1977, hans mor var född Starck,) som därtill var äventyrare och producerade ett antal spännande böcker om sina eskapader utomlands, med titlar som "Bland synderskor och smugglare i Tanger", "Äventyr bland kinesiska pirater" och annat sådant – han lär ha varit den enda vita man som någonsin seglat med dessa beryktade kinesiska pirater i sydkinesiska sjön. Han gjorde karriär som journalist och blev stjärnreporter för *The American Weekly* med framför allt resereportage som sin specialitet från främst sina resor i Marocko, Kina och Mexico och skrev 17 böcker. Titeln på hans självbiografi är "Ett herrans liv".

När kriget tvingade hem Lullan från Belgien nästan ruinerad nödgades hon starta från början i Finland och öppnade en egen praktik, *Sanatio*, som hon drev ända till 1974, då hon var 73 år. Det var i hennes tjänst som Britta trädde in för att följa samma bana, men Britta var som sin mor och syskon känslig och sårbar, medan Lullan skaffat sig ett skal av hårdare virke. Hennes kommando blev för tufft för Britta, som i stället sökte sig utomlands och fick en möjlighet i England. Där träffade hon Donnie, en fullblodshögländare som varit flygare under kriget, tidvis tjänstgjort på Yttre Hebriderna, (han var med vid den händelse som skildrats av Compton Mackenzie i romanen och filmen "Massor av whisky"), och även haft bittra erfarenheter efter kriget av det nya Israel under krisåren som såg Hotel King David sprängas och greve Folke Bernadotte mördas av Sternligan (Menachem Begin) och andra extremgrupper.

Hans erfarenheter av kriget bestämde honom för att aldrig sätta barn till den värld han måste leva i. Andra gången han var ute och dansade med Britta friade han till henne, hon tackade ja och var införstådd med hans villkor.

De arbetade hårt i England där de bodde i Maidenhead, som också såg deras bröllop, men det var svårt att leva i England under efterkrigsåren. De ville ha något bättre och sökte sig till Canada. Dit kom även vår morbror Leif kallad Gutti, som omsider etablerade sig som skeppsbyggnadsingenjör i Sorel nära Montreal, medan Britta och Donnie byggde sig sitt första hus i Vancouver. Det skulle komma att bli ett antal.

Det var framför allt sporten som förenade dem. De seglade tillsammans, skidade tillsammans, dök tillsammans och campade tillsammans under långa bilsafaris med deras husbil *Primrose*, medan Donnie arbetade som ingenjör med bland annat omfattande uppdrag i Jamaica, och Britta gjorde en kraftinsats för fysioterapins utveckling i Canada både i västra och östra delarna av landet. De flyttade under 70-talet till Ottawa, hade även ett hus i Florida för vintersäsongen och deltog i 505-segeltävlingar över hela världen, bland annat Marstrand och Bermuda. Den öppna 505-segelbåten har sitt namn av att den är fem meter och fem centimeter lång och en idealisk kappseglingsbåt, som kan komma upp i höga hastigheter. Det krävs två för att manövrera den genom styrning och fördelning av kroppsvikten – allt hänger på snabbheten i reaktionerna.

Vi upplevde henne och Donnie som familjens friskaste fläktar, överlägset sportiga, alltid i farten och samtidigt djupt kultiverade – de läste jämt. Britta engagerade sig också gärna i inhemska politiska frågor och publicerade ofta debattinlägg. Samtidigt var hon en stor samlare som fotograf, filatelist, diskofil och flitig brevskrivare utom broderikonstnär. Under sina sista år funderade hon över hur hon skulle få över sina samlingar av korrespondens, musik, frimärken och foton till oss eller Finland, vilket förblev en olöst fråga, då både Donnies sista sjukdomskris efter ett fall och hennes egen blev långvariga och svårbemästrade.

De var i Finland sista gången 2002 under den bejublade utställningen på Sarfsalö i Oddas lilla torp, då Britta ställde ut sin konst tillsammans med Gun och verk av Ingeborg, vars konst var imponerande rytmattor i alla storlekar utmärkta av en fulländad precision i både den matematiska och estetiska kompositionen. Sedermera har ju Hermans, som torpet tillhörde, övergått i mecenaten Poju Zabłudowicz' ägo, som slagit på stort för konsten över hela Sarfsalö och även äger gallerier utomlands, om dock Oddas fortfarande är självständigt i sin ursprungliga ägo av mina morföräldrars vänner från Lahtis familjen Björk.

Vi försökte intressera Britta för att komma tillbaka till Finland, i synnerhet efter Donnies bortgång. Hon ville gärna, men det var för sent. De sista åren umgicks vi mest per telefon, hon brukade ringa Gun varje vecka och ha långa samtal med henne, då hon kunde ringa gratis, och under hösten hade jag långa intressanta samtal med henne om vår familjs öden och resor – vi är ju tämligen spridda över hela världen, och ett ständigt återkommande dilemma tycks vara svårigheten att få oss att komma hem igen innan det är för sent.

Utdrag ur *Den officiella nekrologen*, skriven av min bror Michael.

Britta (Ruth Sigbritt Ingeborg) McNeill född Westerberg, avled i sömnen den 22 februari 2014 i Kelowna, Canada. Hon hade lidit av cancer som upptäcktes våren 2013 och fick behandling men tyvärr för sent.

Britta föddes i Borgå 1926. Hon tog studentexamen och utbildade sig till fysioterapeut.

Under 50-talet utvandrade hon med sin man Donald till Canada där hon blev en drivande kraft i utvecklingen av fysioterapi i Canada, med tiden ansvarig för fysioterapiavdelningar i olika sjukhus både i östra och västra Canada.

Vid sidan av sitt professionella liv var hon en ivrig seglare och deltog med sin man i 505 tävlingar under många år. Hon var även broderikonstnär och deltog med sina arbeten i utställningar. Trädgårdsodling idkade hon även med förkärlek, utom sina sporter dykning, skidåkning och fiske.

Som pojke beundrade jag min moster Britta väldigt mycket. Jag upplevde att hon var den djärve av oss, som vågade flytta till ett nytt land långt borta – till en avlägsen front. När hon besökte oss i Sverige eller Finland under somrarna var hon alltid sin generations största entusiast, full av liv och med en djärv aptit för allt och vad som helst, verkade det som. Hon var en frisk fläkt i vår gamla värld här i Europa.

Som exempel kom hon och Donnie på besök hos oss och vår gård under 90-talet och hade bara tänkt stanna en eftermiddag men blev kvar i tre dagar – och hjälpte oss bygga ett stall!

Tillsammans med många andra kommer jag att sakna vår leende moster med den spröda rösten.

Michael Lanciai, systerson

Abasverus minnen, del 132: Den galne poeten

Det var mest av kuriositet jag ville träffa honom efter att han äntligen blivit fri, och det första som slog mig när jag fick se honom var att han fortfarande såg tämligen vital ut, fastän han var en gammal man som utsatts för hela 1900-talets värsta mardrömsomgångar och därtill blivit oförskämt gammal – han var nästan den sista kvar av sin generation.

”Vad kan ni vilja mig, en arg gammal narr och den mest vanärade skribenten i vår tid, och som därtill haft oförskämdheten att överleva, medan alla mera firade och anständiga poeter antingen avrättats eller tackat för sig och begått självmord och det med alla världens mest fullgoda skäl? Har ni velat studera en levande kuriositet och anakronism för att bilda er en uppfattning om han verkligen är sinnessjuk eller inte?”

”Om alla andra har begått självmord, varför har ni klarat er undan den frestelsen?”

”En befogad fråga. Jag har överlevt genom min envishet och övertygelse om att jag alltid kunde djävlas ännu mera med världen än vad den har djävlat mig, och jag har alltid vunnit. Se själv. Det är jag i högsta grad ett levande bevis på. Jag är stämplad som kroniskt schizofren, hela världen har dragit den slutsatsen, det finns inget bevis på motsatsen medan hur många psykiatriker som helst ställt upp med att genom dokument vidimera min sinnessjukdom, och jag är så gammal att jag omöjligt mera kan bringas till mina sinnens fulla bruk, och, det värsta av allt, jag tänker fortsätta att överleva bara för att djävlats.”

”Men om ni så definitivt är avskriven och inskriven som sinnessjuk, hur lyckades ni då bli utskriven?”

”Det var inte mitt fel. Det var den där sabla Hemingway.”

”Var det inte genom er diktkonst?”

”Försök inte. Mina dikter är värdelösa, och det vet hela världen, men de höjs till skyarna ändå bara för att ingen begriper dem, bara för att de är moderna och bara för att de är allt som dikter inte ska vara. De är fula, obegripliga, primitiva, klåparaktiga, oförskämda och säger ingenting. De är bara en kuriositet precis som jag. Ja, de fick sin utmärkelse, jag fick pris för dem, men det var bara genom Hemingways och T.S.Eliots fjäsk De är ju etablerade och har lyckats göra sig respekterade, så folk måste lyssna på dem, och säger de då att kejsarens nya kläder förtjänar pris så får kejsarens nya kläder pris. Hemingway fick ju själv nobelpriset för sin sentimentala smörja, ingen författare får mig att kråkas som han, och det är sådant man får litteraturpris för – sådant som inte är litteratur.”

”Men T.S.Eliot var fullständigt uppriktig när han på sin tid menade att inför er diktkonst kunde alla andra poeter slänga sig i väggen.”

”Det var då det. Kommer du direkt från tjugotalet? Då var jag faktiskt bra, medan jag ännu var idealist och trodde på vad jag skrev. Då hjälpte jag stackars utfattiga utelligare som Hemingway och såg till att de kom på grön kvist och blev publicerade, och till deras heder må det sägas att de aldrig glömde det, men ändå utsattes jag efter det senaste världskriget för kränkande behandling som ett djur och hölls säkert instängd bakom lås och bom i tolv år för allmänhetens säkerhet bara för att jag envisades med att fortsätta skriva dåliga dikter. Bara för att jag överlevde och envisades med att fortsätta vara hur odräglig som helst måste de till slut

släppa ut mig. Nobelpristagarens dåliga romaner kunde ju inte vara författade av någon som kunde ha fel.”

”Tror ni inte det var av politiska skäl ni behandlades så illa?”

”Naturligtvis var det av politiska skäl. Jag hade ju rätt, och alla andra hade fel. Jag var idealist medan alla andra var opportunist. Jag tvekade aldrig inför att avslöja opportunismen vem som än representerade den, och det var allihop, hela vårt århundrades politikerkår och diktaturavskräde, alla var opportunist som ville göra stora pengar och delta i utplundrandet av världen och mänskligheten och deras resurser, och de skodde sig ordentligt, så ordentligt, att de kunde strukturera sina stormakter till historiens värsta slaverifirmor. Det var inte Hitler som kom på idén, och inte ens Stalin, inte ens Lenin, utan det var de bankirer som satte i gång det första världskriget. De såg en uppenbar möjlighet till att genom att finansiera ett allas krig mot alla och låta alla bombardera ihjäl varandra profitera så monumentalt, att de sedan skulle kunna styra hela världen med sina obegränsade pengar, för när väl alla monarkier och kristendomen var borta och satta ur spel skulle bara pengarna finnas kvar som världens dominerande motor. Därför likviderades alla monarkierna, så att bankerna skulle kunna ta över, vilket de gjorde. Därför blev jag leninist, för jag trodde Lenin kom med ett alternativ och skulle motsätta sig penningprofitörerna. I stället lät han sig styras av dem. Då gick jag över till Mussolini i stället. Han var en narr, men han trodde faktiskt på vad han gjorde, han ville skapa ordning och reda och gjorde det, men för att kunna göra det måste han undvara den italienska demokratin, som ändå aldrig har fungerat. Han tog makten från maffian, och så fort han var borta tog maffian den tillbaka igen.”

”Men det var inte italienarna som satte dig på hospitalet. Det var dina egna amerikaner.”

”Riktigt. Du tycks ha försökt fatta något av situationen. Amerikanerna kunde aldrig förlåta mig för att jag avslöjat det amerikanska banksystemet, och tyvärr gjorde jag mig till fiende med Roosevelt. Det var inte meningen. Jag insisterade på att få träffa honom innan det var för sent i ett försök att få honom att ställa upp i ett försök att avvärja det andra världskriget, men det visade sig att han var lika korrumperad och fördärvad som alla andra. *Han ville ha kriget.* Det förlät jag honom aldrig. Han vägrade träffa mig, och sedan satte han CIA på mig. De har varit mina blodiglar sedan dess.”

”Trodde du verkligen på fascismen?”

”Jag gav Mussolini en chans. Han försökte verkligen göra sitt bästa, men han fattade aldrig själv vilken narr han var – världens största karikatyr av en dålig skådespelare. Han kunde bara en sak – ständigt spela över. Och så föll han för Hitler.”

”Gjorde aldrig du det?”

”Jag följde med honom med stort intresse till en början och såg vart han syftade – skulle han verkligen lyckas med sitt djärva experiment? Han vågade utmana hela det internationella banksyndikatet. Han skulle göra Tyskland oberoende av den internationella valutamarknaden. Han gav fingret åt världsbankerna. Det förlät de honom aldrig. Så fort han kom till makten svor de heligt på att de aldrig skulle förtrötts innan de lyckats förintna honom, vilket de gjorde med besked. Han var en hjälte men hopplöst naiv och såg sig själv som en korsriddare när han bara var en hjälplös strunt av samma mått som soldaten Svejik och Charlie Chaplin. Han skulle ha lyckats bättre som konstnär. Som politiker sket han bara ner sig, som alla andra, men alla de andra fick det upptorkat efter sig, medan han lämnades utblottad med all sin skit. Ingen drog upp byxorna på honom, medan alla de andra överbelastades med bälten och hängslan.”

”Men du propagerade för fascismen och nazismen i hundratjugofem radioutsändningar.”

”Säg inte att du lyssnade in dem alla.”

”Jag ville höra dig läsa dikter och blev mestadels besviken.”

”Det tror jag det. Mina dikter kunde inte reta överheterna som mina politiska utmaningar, som retade desto mera gallfeber på dem, vilket var meningen. Jag var den enda som vågade tala om för världen hur misslyckad och bedragen den var av samtliga! Vårt sekel, som började så bra med imperialistisk välfärd och välstånd och storhetstid överallt, och fred dessutom, ballade fullständigt ur genom de uttråkade maktnidningar, som bara för att få omväxling på tristessen kom överens om att skicka världen åt helvete genom ett världskrig som de kunde tjäna pengar

på. De förstörde världen bara för att de hade tråkigt och ville att något skulle hända, som gav omväxling. De ville bota sin sinnessjuka spleen genom att sätta eld på världen, som pyromaner. När jag anklagade dem för världsbranden satte de mig på sinnessjukhus efter att först hängt upp mig i en bur för att driva mig vansinnig, som om det behövdes. Jag har alltid varit galen, och det har jag levat högt på med min fulla rätt att vara arg på hela världsordningen.”

”Men nazismen? Varför hyllade du den?”

”Därför att den utmanade och ville göra något åt den nya ekonomiska världsordning som hade fördärvat den gamla bättre världsordningen, freden, ordningen och civilisationen.”

”Men judeförföljelserna? Varför blev du antisemit?”

”Jag stämplades som sådan för att jag vågade utpeka vissa höga ansvariga bankirer som råkade vara av judisk börd. Genom att jag fick världens bankordning emot mig stämplades jag som antisemit, och det hade jag ingenting emot, då ändå så pass många av de dominerande bankerna och deras herrar de facto var judiska. De har mycket att stå till svars för under vårt århundrade, den ryska revolutionen, den bolsjevikiska terrorn var huvudsakligen judisk,…”

”Men du måste ju ändå ha känt till koncentrationslägren. Du har ju aldrig varit en av de många dumma som gick på vad som helst.”

”Har du också gått på myten om de sex miljonerna? Den myten föddes redan under det första världskriget, när en tidning i New York hävdade att tsarens regim hade förföljt och mördat sex miljoner judar, varför den regimen måste likvideras. Redan under 20-talet hade det enligt New York-pressen hänt igen, att sex miljoner judar hade förintats, den här gången redan av tyskarna. I Serbien hade det också vid något tillfälle förintats sex miljoner judar. Det hände igen i Tyskland under 30-talet men redan före Hitler. Hur många gånger har man avrättat sex miljoner judar egentligen? De första som nådde fram till koncentrationslägren i Polen under andra världskriget och såg vad som fanns där var ryssarna, som blåste upp fasorna till surrealistiska proportioner, därtill eggad av Stalins judiske propagandaminister Ilja Ehrenburg, som fanatiskt predikade oupphörligt tyskhat och vedergällningsaktioner mot tyskarna. Stalin såg vilken nytta han kunde ha av en sådan propaganda mot tyskarna, som kunde skuldtyngas under världshistoriens värsta brott för alla tider och för alltid hållas under hälen. Men det var inte bara sex miljoner judar som offrades ständigt på nytt och på nytt, enligt sensationistiska propagandafantaster. Efter kriget försvann 12 miljoner internerade krigsfångar i norra Frankrike, huvudsakligen tyskar, och det var inte bara där som miljoner strandade krigsoffer försvann spårlöst. Naturligtvis dog ett okänt antal judar i tyska koncentrationsläger men inte i den omfattning som hatpropagandan gjort gällande. Denna borde synas i sömmarna, i synnerhet Ilja Ehrenburg och resultatet av hans antityska hetskampanjer. Stalin gav honom fria händer att begrava tyskarna levande i skuld för evigt, och han gjorde sitt bästa. Men en sak kunde jag aldrig förstå med Hitler-Tyskland.”

”Nå?”

”Det var ju världens främsta musikland. Varför skulle de då ge sig på Mendelssohn, det största av alla musikgenier? Han formligen utrotades från Tyskland med alla minnen av honom, och alla statyer av honom förstördes. Vad ont hade han gjort? Var det bara för att den bombastiske översittaren Wagner kände mindervärdeskomplex inför honom? Det hörs ju genast hur mycket överlägsen Mendelssohn är den stackars megalomaniske Wagner, den första och största antisemiten i Tyskland för övrigt, fastän hans egna oäkta fader var jude.”

”Menar du Ludwig Geier, Goethes goda vän?”

”Vad du vet. Man skulle nästan kunna misstänka att du kände dem. Faktum är att Tysklands problem började med Goethe.”

”Hur så?”

”Goethe hade ordet i sin makt, och hela världen lyssnade på honom. Han var den förste som såg vart koalitionen mot Frankrike skulle leda till efter revolutionen och nästan profeterade Napoleons segertåg över Europa – han förblev ju till och med alltid en beundrare och anhängare av Napoleon, som en gång bett honom bli hans kulturminister. Men när den franska revolutionen spårade ur som värst yttrade han en gång, att ordning var viktigare än rättvisa. Han var alltså beredd att offra rättvisan för ordningen. Det var ett mycket farligt ord i

beaktande av Tysklands och Europas utveckling under 1800-talet mot världskrigen, som blev den yttersta konsekvensen av denna tes, då verkligen all rättvisa offrades för ett slags hysterisk jakt på en världsordning eller ett världsherravälde, som såg alla dessa blodiga diktatorers monsteruppdykande som resultat. Resultatet blev inte bara en värld utan rättvisa utan en värld och en tid av bara lögn. 1900-talet blev ett lögnens helvete där allting gick fel, och för strävandets skull efter ordning dränktes hela Europa i blod, särskilt de mest ordningssträvande länderna, som Tyskland och Ryssland. Man kan på inga villkor offra rättvisan för någonting. Den måste komma först. Annars har människan inget existensberättigande. Det har ingen fattat under 1900-talet utom jag, och det fattade inte ens Goethe, som gjorde sig skyldig till den moderna historiens fatalaste doktrin.”

Han kunde hålla på för evigt. Det var alltför tydligt att alla förföljelser och tvångsomhändertaganden med inburning på sinnessjukhus inte hade kunnat rubba denne gamle förbittrade kverulant en tum ur hans position. Alla behandlingar av honom hade bara gjort honom mera ilsken och förbittrad på hela mänskligheten – och tyvärr med rätta.

”Men Goethe var ändå sin tids främsta diktare.”

”Var han? Byron då? Walter Scott? Hans poesi står sig slätt mot sådana giganters produktion av musik som Beethoven, Schubert och Mendelssohn. Han kunde inte tåla Beethoven och han nobbade Schubert, för han var egentligen inte musikalisk. Men ändå måste jag ge dig rätt. Poesin kommer först. Den är det viktigaste i världsordningen och historien. Allting börjar och slutar med poesi. Under 1900-talet har den fullständigt ballat ur, och jag följde entusiastiskt med och deltog i ledandet av urspårningen, men den har aldrig dött, aldrig ens under de allra mörkaste seklerna, den kommer alltid tillbaka och inleder alltid nytt hopp för mänskligheten genom nya blomstringstider under den vår som alltid följer på varje vinter, även en vinter som skulle vara den värsta i mänsklighetens historia, och det tror jag inte ens 1900-talets helvete har varit.”

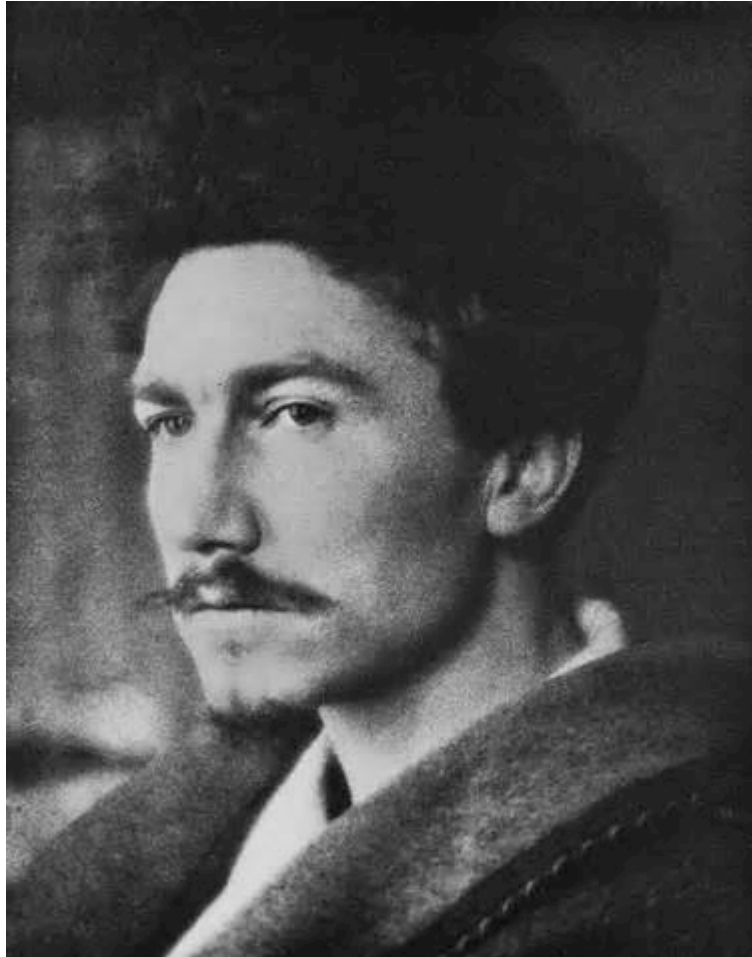
Därav drog jag den slutsatsen att det ändå var poesin sista slutligen som hållit honom levande genom världskriget och alla prövningar, och det är den som kommer att överleva honom. Det menade också Hemingway. Vilken skada då att han skulle förfalla till det direkt självdestruktiva politiska tänkande och skrivande, som han så vanvettigt slösade all sin energi på under 30- och 40-talet, som om Mussolini och Hitler var värda det! Det har sagts om honom, att ingen poet deltagit så energiskt i den politiska debatten som han efter William Blake, som ändå åtminstone gjorde det på ett förnuftigt sätt. Ezra Pounds bisarra ställningstagande mot hela den engelsktalande världen, sitt eget hemland och kultur och hela den fria demokratiska världen, för att envist klamra sig fast vid en absurd lojalitet mot sådana monster och massmördare som Mussolini och Hitler, försatte honom i samma besynnerliga klubb av förvirrade gubbar som Martin Heidegger, Knut Hamsun och Sven Hedin, som heller aldrig övergav sin Hitler. Framför allt var det dåraktigt, då de genom sin politiska frivilliga blindhet och gubbsjuka helt måste förlora sin samtids respekt och av litteraturhistorien för alltid stämplas som vilsna dårar. Värst av dessa tre råkade Ezra Pound illa ut, som av sina amerikanska landsmän, när de kom och befriade Italien, drog honom inför rätta som landsförrädare och hängde upp honom i en bur i tre veckor som det regnade in i, sex fot gånger sex fot i storlek, i uppenbar avsikt att driva honom från vettet – han var då ändå redan mer än 60 år gammal, tydligen för att straffa honom för ett självpåtaget vanvett som de inte kunde begripa. Som om tortyrburen inte var tillräcklig stängde de sedan in honom i ett sinnessjukhus i tolv år. Man kan tycka att det är en väl hård behandling att utsätta en poet för, och framför allt att det var onödigt och föga hedrande för Amerika att göra en poet till en martyr.

Nu invänder förståsigpåarna, att hans poesi inte var riktig poesi, liksom Hitlers konst inte var riktig konst (- annars hade han väl inte blivit portad från Wiens konstakademi,) och visst kan man stötas av Ezra Pounds för det mesta tistelaktigt avskräckande dikter utan vare sig rim eller reson, kommatering eller grammatik, form eller innehåll, där man får leta länge efter läsbara undantag, men han var ändå poet och gjorde en oförneklig för att inte säga oöverskattlig insats för 1900-talets litteratur genom att se till att James Joyce, T.S.Eliot, Hemingway och

andra blev publicerade som annars kanske som så många andra i "den förlorade generationen" i stället gått under i effektivt eller långsamt självmord. Som Hemingway skrev:

"Han försvarar sina vänner när de angrips, han får dem tryckta i tidningar och ut dem ur fängelser, han introducerar dem för förmögna kvinnor, han får förläggare att anta deras alster, han sitter uppe hos dem hela nätterna när de påstår att det är ute med dem, han betalar sjukhusräkningar för dem och avhåller dem från självmord."

Frågan är om en poet kan få ett hyggligare eftermäle. Han överlevde dem alla och dog först 1972 som den yttersta överlevaren och envisaste surkarten av alla, 87 år gammal.

Mendelssohns ofullbordade

Efter framgångarna med sitt största oratorium "Elias" föll det sig naturligt att fortsätta med en uppföljare. Han hade ju hela livet sysselsatt sig med protestantisk sakral musik, han hade återupptäckt och återupprättat Johann Sebastian Bach med framför allt Mattheuspassionen och även komponerat en "Reformationssymfoni" med betoning på den lutherska psalmen "Vår Gud är oss en väldig borg", men denna protestantiska trosiver var aldrig helt övertygande. I "Elias" får han fram en mera trovärdig religiös föreställning i framställningen av den ensamme profeten i hopplös kamp mot en gudlös omvärld, som accentueras genom en imponerande musikalisk dramatik som inramning, och med rätta beskrivs "Elias" som Mendelssohns mästerverk. Där behövde han inte avlägsna sig från sin judiska bakgrund, vilket han nästan krampaktigt verkade att göra under hela livet för övrigt.

Hans farfar var ju Moses Mendelssohn, den judiske upplysningsfilosofen som åvägabragte den judiska assimilationen i Tyskland och med stor framgång och uppskattning som resultat inom Europas högsta kretsar, medan hans son Abraham blev fullständigt sekulariserad och

gjorde karriär som bankir. Dennes son Felix blev desto andligare i stället men helt inom musikens område.

Frågan är hur lyckligt hans protestantiska nit egentligen var. Som kontrast kan framhållas hans lysande "hedniska" verk *Die erste Walpyrgisnacht* opus 60, en dryg halvtimmes uvertyr med svindlande orkesterbriljans och överväldigande körer byggd på Goethes *Faust*, ett verk som tydligen samtliga kompositörer, som brottats med detta drama, lyckats mer än väl med, i synnerhet romantikerna och då främst Schumann, Berlioz och Mendelssohn. Wagner satsade enbart på "hednisk" musikkiktning med astronomisk framgång på dock både gott och ont.

Felix lyckades alltså inte imponera på sin samtid med sin sakrala musikproduktion, han saknade en Bachs naturliga kyrkliga bakgrund, och framför allt i "Reformationssymfonin" ter sig det protestantiska insisterandet nästan enfaldigt på gränsen till naivitet. Då är hans "Lobgesang"-symfoni, en brett upplagd körsymfoni med både fullödigt orkestralt, solistiskt, dramatiskt och framför allt körvirtuost innehåll betydligt intressantare och samtidigt enklare i sin uppläggning, då den bara är baserad på Psaltaren. I sitt tredje oratorium "Christus" tänkte han dock göra allvar av sin religiösa hängivelse, oratoriet planerades i stor skala i tre delar omfattande både födelsehistorien, passionen och en sorts apotheos, men det ville sig inte riktigt. Genom systemens plötsliga död fick han ett skott i vattenlinjen som berövade honom all lust att arbeta vidare och nästan att leva. Fanny och Felix stod varandra mycket nära varandra som syskon och musiker, de delade allt mellan sig i fråga om tankar, musikaliska idéer och planer och förstod varandra perfekt, även hon var ju kompositör och enligt Felix "mera begåvad än han själv", hans hustru Céline kom inte ens i närheten av en sådan själsfrändskap, så hennes frånfälle var den yttersta personliga katastrofen för honom. Den inträffade i maj medan han var bortrest, han hade redan inlett arbetet på "Christus" och fullbordat några inledande körsatser till barndomsdelen, men systemens död var det totala sabotaget mot hela hans verksamhet och framför allt, vilket var mera fatalt, som han upplevde, mot meningen med hans liv.

Ett totalt tvivel på allt vad han levat för fyllde honom efter systemens död, och han övervägde att lämna musiken helt och hållet. Under sådana omständigheter var det inte så konstigt att han inte kunde komponera vidare på det stora religiösa oratoriet "Christus". I stället blev det den sista nästan förtvivlade stråkkvartetten opus 80 och ytterligare några krampaktiga körsatser till passionsdelen, mest med folkets ursinniga krav på "Korsfäst! Korsfäst!"

I oktober blev han sjuk, och den 4 november fick han det hjärtslag som ändade hans liv, 38 år gammal. Av oratoriet hade han åstadkommit fragment på inalles ungefär 25 minuter, en tredjedel till barndomsdelen och två tredjedelar till passionen, nästan bara körsatser. Det blev aldrig något fragment av uppståndelsen.

Hela Mendelssohns liv var ett passionerat energiutbrott av musik, och vilken musik! Den är fortfarande den kanske mest virtuosa orkester- och kammarmusik som komponerats och har följaktligen blivit grovt försummad som alltför avancerad och "musikens mesta överkurs". I gengäld är den fullödigt musikalisk hela vägen, alltid briljant och njutbar, klassiskt ren i alla sin romantiska generositet av utsvävningar, medan hans kanske allra mest intagande musik är hans ungdomsverk, de tolv stråksymfonierna, "En midsommarnattsdröm" och den stora oktetten. Hans samlade kammarmusik är dock det slutgiltiga beviset på att han aldrig har överträffats.

Filmrekommendationer

Sedan senast har vi sett filmer dagligen, varför vi naturligtvis inte kan recensera alla. Emellertid är det lämpligt att inleda filmkapitlet med Anatole Litvak, en mästertlig, undervärderad och bortglömd judisk regissör från Kiev i Ukraina, som utmärkte sig genom att förverkliga filmer som ingen annan kunde klara av, mest på grund av deras vanligen oerhört dramatiska och magstarka innehåll, utan att vara skräckfilmer. Det är vanligen tillspetsade psykologiska dramer det handlar om, och redan 1936 briljerade han med detta genom sin filmatisering av *Mayerlingdramat* med Charles Boyer som ärkehertig Rudolf och Danielle

Darrieux som Maria de Vistera, båda oförgånligt vackra och unga vid tillfället, liksom i verkligheten, då hela detta drama tilldrog sig i verkligheten. Ärkehertigen var 30 år vid tillfället, och baronessan de Vistera inte ens 18. Anatole Litvak har öst på för fullt under hela filmen med praktfulla fester och prunkande musik – självaste Arthur Honegger anlätades för den filmmusik som inte bara Johann Strauss, Tjajkovskij, Brahms och andra fick delta med, och Charles Boyer är fullständigt övertygande som den överspände, retlige, dynamiske, otålige och vilt passionerade ärkehertigen. Den senare versionen, som gjordes av Terence Young (den första James Bond-regissören) med Omar Sharif och Catherine Deneuve samt James Mason som kejsaren och Ava Gardner som kejsarinnan Elisabeth är betydligt snällare och nedbantad när det gäller passionerna. Den är i stället desto vackrare, men glöden fattas, om dock Khatchaturians odödliga euforimusk gör sitt till för att göra även denna film oförglömlig. Den har tagit med fler tråkiga men icke oväsentliga politiska detaljer, medan 30-talsversionen koncentrerar sig helt på det viktigaste. Det är inte frågan om att de kompletterar varandra på ett mycket relevant sätt.

Berömdast av Litvaks filmer blev väl den epokgörande *Ormgropen* med Olivia de Havilland i den mycket svåra huvudrollen som den unga frun som nödgas tillbringa en väsentlig del av sitt liv på ett sinnessjukhus, varvid alla den amerikanska mentalvårdens fador blottställs och öppnas för en häpnande världspublik som inte kan tro att detta är sant, medan varje ord är sant. Olivia de Havilland gör sitt livs roll med en så övertygande inlevelse och känslighet, att man i detalj kan studera varje scen i denna film om och om igen och aldrig upphöra att förundras över hennes hjärtskärande utspel. Hon förstår inte själv vad som händer henne, och det är filmens bärande kraft, att publiken i stället hela tiden måste förstå allt. Den gripande slutscenen, när alla internerna sjunger tillsammans "Going home" är något av det mest överväldigande mänskligt gripande i hela filmhistorien. Hela filmen handlar bara om sinnessjukhusets praktiska fador, varför denna musikaliska final är i högsta grad en kontrast mot den svarta avgrundsverkligheten, som ändå, vilket måste framhållas, görs uthärdlig och i någon mån mänskligt positiv genom framför allt Leo Genns gestaltning av överläkaren doktor Kik. Här framstår hela läkarkåren med även de mest avskräckande sköterskor som mänskliga och trovärdiga, medan de i till exempel den 25 år senare "Gökboet" är nästan parodiska i sin omänsklighet. Där tas det parti för patienterna mot personalen, medan här personalen skildras lika neutralt och nästan dokumentärt som patienterna.

En annan Anatole Litvak-klassiker är den outslitiga "Allt detta och himlen därtill" från 1940, även den konstruerad på verkligheten, med Bette Davis som guvernant 1846 i Paris hos Charles Boyer för dennes fyra barn med en skräckodla till hustru, ett monster av neurotik, och likväl är det egentligen hon som tar priset i dessa skådespelarprestationer – hennes anfall och ageranden är fullständigt övertygande och lika chockerande varje gång, då de varje gång resulterar i fatala konsekvenser som äventyrar allas tillvaro, och hon går ständigt från *bad to worse*. Charles Boyer drivs till en sådan desperation av hennes hysteri att han till slut inte kan bärga sig utan tar livet av henne i ett raserianfall, och man förstår honom fullkomligt. Då han var pär av Frankrike kunde han inte ställas inför rätta för brottet, bevis saknades och han vägrade erkänna sig skyldig, medan i stället guvernanten Bette Davis (här i troligen sin bästa roll), oskyldigast av alla, fick ta skulden för skandalen. Hon sattes i conciergeriet (Paris beryktade kvinnofångelse) för blotta misstanken, till slut ingrep Victor Hugo i offentliga protestskrivelser mot behandlingen av henne, då hennes oskuld var så uppenbar. Det förelåg aldrig något sexuellt förhållande mellan guvernanten och hennes högadlige arbetsgivare, medan i stället vänskapen och sympatin dem emellan var desto större och starkare. När han tog livet av sig för att rädda sina barn från skandalen frigavs hon och fann ett nytt liv i Amerika.

Det mest imponerande med denna innerligt engagerande film är skildringen av barnen och deras reaktioner. Det är tre systrar samt deras lille bror, som är yngst och allas favorit, och lika dålig hand och förståelse som modern har med sina barn kommer guvernanten dem desto närmare. Det är ett upplslitande drama, då den överväldigande tragedin är så orättvis och onödigt och bara beror av en enda hysterikas kortsynthet, men ack så väl gjort och så mäterligt spelat – av alla.

Han gjorde även filmen *Anastasia* med Ingrid Bergman och Yul Brynner 1956 och filmatiseringen av Françoise Sagans ”Tycker ni om Brahms?” med Ingrid Bergman, Yves Montand och Anthony Perkins, medan hans sista stora film var hans mest utmanande: ”Generalernas natt” 1966 med Peter O’Toole, Omar Sharif och Tom Courtenay på ett tema som dess värre åter blivit aktuellt i våra dagar – nazister som överlevt sig själva.

Låt oss emellertid dröja oss kvar vid 40-talet och dess oöverträffade filmdramaturgi. Olivia de Havilland gjorde en annan oförglömlig karaktärs gestaltning i ”Arvtagerskan” mot Montgomery Clift och Ralph Richardson som fadern-läkaren. Hon är enda dottern och hårt hållen av sin principfaste far – man får aldrig veta varför modern gick bort så tidigt. Dottern har givits en mycket omsorgsfull uppfostran och utbildning som ungmö och i princip levtt ensam med sin far hela livet, när den unge lycksökaren Montgomery Clift kommer in i hennes liv. De blir uppriktigt förälskade, men hon är förmögen medan han är fattig, och fadern kan inte godkänna förhållandet. Han tar med sin dotter på en sex månaders resa till Europa för att få henne att glömma honom, vilket hon inte gör. Han förklarar henne arvlös om hon insisterar på förhållandet, medan hon gärna offerar allt för sin kärlek. Det gör emellertid inte den unge mannen. När de skall fly tillsammans, och han får veta att hon förklarats arvlös, överger han henne, medan hon lämnas sargad för livet av sin besvikelse både på honom och på sin far.

Flera år senare när fadern har avlidit kommer den unge mannen tillbaka och försöker på nytt. Kärleken är kvar, men hon har genomskådat honom, och skadan kan inte repareras. Diplomatskt men bestämt refuserar hon honom och utsätter honom för samma besvikelse och kränkande behandling som han en gång svek henne med.

Detta är Henry James när han är som bäst, och i William Wylers regi 1949 har alla de intressanta psykologiska nyanserna och vändningarna omsorgsfullt tagits till vara på vita duken. Olivia de Havillands gestaltning av den dumma naiva rika ungmön och hennes förändring till en mogen men bitter kvinna är makalös, och hur förfärlig tragedin och den mänskliga katastrofen än är för detta ändå uppriktigt älskande par förstår man henne alltför väl.

Som kontrast till denna negativa kärlekshistoria kan man trösta sig med ”Brev från en okänd kvinna”, en av de vackraste filmer som har gjorts och Max Ophüls’ mästerverk. Historien är Stefan Zweigs, men den har förbättrats avsevärt för vita duken. I novellen är det en berömd författare som får brevet från den okända kvinnan, som berättar i detalj hur hon har älskat honom i hela sitt liv, och när han kommer till slutet av brevet kan han fortfarande inte förstå vem hon är. Här är han en grann pianist i utförsbacken med Louis Jourdan perfekt funnen för rollen, medan kvinnan är Joan Fontaine, Olivia de Havillands lillasyster och inte mycket sämre som skådespelerska. Framför allt är denna historia så utsökt vackert filmad. Hela sekelskiftets Wien år 1900 är återskapat med idyller nästan in absurdum, Max Ophüls var en specialist på detaljer, och det saknar man minsann inte här: generositeten på infall och fyndiga innovationer är överväldigande i sin charm. Trots kärlekshistoriens smäktande värme och skönhet övergår den mer och mer till en smärtsam tragedi, och slutet är förkrossande – vilket dock bara förhöjer filmens intagande skönhet.

En annan mycket märklig film från samma tid är den idag helt bortglömda *The Night Has a Thousand Eyes* med Edward G. Robinson i huvudrollen som ett turnerande medium, som råkar ut för det i sådana sammanhang inte helt ovanliga fenomenet, att han mitt i alla sina taskspelartricks inför publik får verkliga inblickar i katastrofer i framtiden som slår in. Han blir så chockerad att han överger sin verksamhet och helt koncentrerar sig på att försöka rädda livet på en ung vacker dam som han ser att skall bli dödad i en säker framtid, dottern till sin älskade, som han inte lyckades eller ens försökte rädda livet på då han tvivlade på sina egna visioner. Detta är en intrikat thriller med många stöttestenar, framför allt de i amerikanska ockulta filmer så typiska skeptikerna som inte ens vill ge det ockulta en chans utan bara ställa det till svars och helst inför rätta, men bara inledningen är tillräckligt dramatisk för att man skall se hela filmen med stort intresse, och man får sin belöning i slutet, hur tragisk upplösningen än blir. Detta är

en av Edward G. Robinsons bästa och märkligaste roller, och ändå gjorde han många udda sådana. Han hette egentligen Emanuel Goldenberg och var jude från Rumänien.

Låt oss fortsätta gräva fram gamla udda filmer som förtjänar större uppmärksamhet än vad de fick. Errol Flynns sista film hette *The Roots of Heaven* och är den enda film han i sin självbiografi talar uppskattande om. Det var en roman av snillet Romain Gary, men huvudrollen spelas av Trevor Howard som Morel, elefantfantasten, som går in för att skydda elefanterna i Afrika med sitt liv och slutligen, när alla hans petitioner till de franska myndigheterna om att stoppa tjuvjakten inte leder till annat än hån, vänder sitt gevär mot jägarna, tar lagen i egna händer och organiserar en egen laglös gerilla mot naturens fiender människan. I rollistan ingår även Orson Welles som en amerikansk safarijägare som blir beskjuten och omvänd, och han vänder pressen i Amerika till Morels försvar, vidare Juliette Greco i ett av sina sällsynta filmframträdanden och oerhört till sin fördel, Herbert Lom som den ledande skurken och som sagt Errol Flynn som en avdankad brittisk officer lika gravt alkoholiserad i filmen som han var i verkligheten. Regissören var ingen mindre än John Huston, och den måste anses vara en av hans märkligaste filmer, med häpnadsväckande scenerier från elefanterna i Afrika och en story som är minst sagt utmanande mot hela mänskligheten och nästan 50 år före sin tid om dock desto mera tidlös.

”Mogambo” var den enda film som John Ford och Clark Gable gjorde tillsammans – de var födda på samma dag och passade utmärkt bra tillsammans. Denna film förtjänar att nämnas här då även den tilldrar sig bland jägare i Afrika men av motsatt slag – Clark Gable samlar djur åt zoologiska trädgårdar och lever på att sälja dem levande och i gott skick, varför han handskas mycket varsamt med naturen. På scenen uppträder Ava Gardner som strandad turist från fel värld samt paret Grace Kelly och Donald Sinden som ännu mer vilsekomna safarihaverister. Båda damerna blir kära i Clark Gable med komplicerade konsekvenser, men filmen är trevlig och idyllisk, fylld av gott humör, Clark Gable är som bäst, och det hela utmynnar i en praktfull komedi med glimten i ögat.

(Ava (kommer in och finner Clark färdig med flaskan): *You don't look so hot.*

Clark (vissen): *I don't feel so hot.*

Grace (kommer in och ser dem med flaskan, chockerad): *Ooooooh!*

Clark (med Ava i famnen): *Join the party!*

Grace (ursinnig, tar fram en pistol) osv...

Om vi ska fortsätta längs den ridderliga linjen måste ”Taras Bulba” framhållas, den ytterst lyckade filmatiseringen av Nikolaj Gogols klassiker, hur mycket den än avviker från romanen, som är betydligt mera halsbrytande i tragisk ödesdramatik, medan denna film med Tony Curtis som sonen Andrej slutar lyckligt, då Taras Bulba överlever och med den äran. Vad som gör filmen är emellertid de makalösa rytterscenerna. Den filmades i Argentina på Pampas oändliga slätter, vilket man utnyttjade till maximum. Filmen bjuder på troligen de största rytterscenerierna i filmhistorien, och bara för det är den minnesvärd för alltid, om även allting annat är bra också.

Tony Curtis' mest udda och troligen bästa film var den han gjorde tillsammans med Sidney Poitier i regi av Stanley Kramer 1956, där de är kedjefångar som vid sin fängelsebils förolyckande rymmer tillsammans med ändå förblir sammanlänkade med kedjan. Den hette just ”Kedjan” på svenska men på engelska *The Defiant Ones*, vilket är mera betecknande för detta heroiska drama om två sammanlänkade fångar av olika hudfärg och deras desperata flykt tillsammans undan rättvisan i trots mot allt vad samhället kan bjuda emot dem, medan de samtidigt hatar varandra och vid ett tillfälle faktiskt försöker ta livet av varandra. När det kommer till kritan, och de äntligen blir av med sin kedja, visar det sig emellertid, att det mellan dem har gjutits en samhörighet som länkar dem starkare tillsammans än någon järnkedja. Det mänskliga dramat under deras chanslösa flykt, som aldrig tar slut, stöter hela tiden på nya

oväntade vändningar och äventyr i deras kontakt med människor på vägen, och denna films rikedom på mänskliga faktorer är bara det en stor upplevelse, medan Theodore Bikel som den lugnt strategiske polisen gör en imponerande biroll med sin fantastiska insikt och förståelse – hela samhället har tagit dessa fångar på fel sätt, men han gör det rätt.

En annan märklig film om det totala främlingskapet inför verkligheten är den idag helt bortglömda franska *Le silence de la mer*, "Havets tystnad", gjord 1949 av Jean-Pierre Melville men skriven redan 1941 av Vercors (motståndskämpe mot tyskarna i gränslandsbergen) och publicerad underjordiskt 1942. Det är mig veterligen den första bok som avslöjar verkligheten i de tyska koncentrationslägren, då den berättar vad som pågick i Treblinka.

Det handlar om en tysk officer efter Frankrikes sammanbrott, som nödgas inkvartera sig hos ett franskt par, far och dotter, i en liten by uppe i bergen, och officeren är den mest kultiverade och perfekta gentleman man kan tänka sig. Han är egentligen musiker och kompositör och ber uppriktigt om ursäkt för att han måste bo hos dem, medan paret aldrig bevärdigar honom med ett ord – motståndsrörelsens kompakta tystnad som protest mot ockupationen. I stället talar tysken desto mer, han utgjuter sig om sin kärlek till Frankrike, han är en boren idealist och ser fram emot ett kulturellt äktenskap mellan Frankrike och Tyskland och tror verkligen att nazismen innebär välfärd och frälsning för världen. Mest av allt ser han fram emot att få komma till Paris, sina drömmars stad, som han i hela livet önskat att få uppleva, och så får han en dag permission att besöka Paris under en vecka.

I Paris kommer han i kontakt med officerskamrater, och genom dem får han veta vad som pågår i Treblinka. Då rasar hela hans värld samman.

Detta är en mycket litterär film, man hör Vercors genom hela filmen, som är värtalig från början till slut, men den är samtidigt ett gripande mänskligt dokument. Episoder som denna var säkert inte ovanliga, och filmen är både fotografiskt, mänskligt och musikaliskt ett mästerverk.

Som kontrast kan vi då framhålla den burleska *Oh Rosalinda!* av Michael Powell och Emeric Pressburger 1955 med Mel Ferrer som skönsjungande tenor, Michael Redgrave som tagen på sängen, Dennis Price som brittisk officer i farozonen och Anthony Quayle representerandes den ryska överheten, allesammans officerer och representerandes sina olika nationaliteter i den barocka ockupationen av Wien genom segrarmakterna efter kriget fram till 1955. Detta är en genialisk filmiscensättning av Johann Strauss' *Läderlappen*, och Anton Walbrook, egentligen Adolf Wohlbrück och själv österrikare, leder turerna i denna fullständigt lössläppta komedi, där flaskorna hela tiden töms och aldrig tar slut. Ändå är regin stramt hållen, den oupphörliga bacchanaliska orgien är oavbrutet under sträng kontroll av regin vilket bara gör filmen desto roligare, medan infallen och komplikationerna hela tiden dundrar in i nya förvecklingslabyrinter som gör alla till hjälplösa komedianter mot sin vilja. I centrum står naturligtvis den fatala damen, här ballerinan Ludmila Tcherina, som lurar dem alla, och varenda en vandrar ofrivilligt i självförvållad fälla. Vad det hela handlar om och går ut på är för Wien att bli av med ockupationsmakterna, och det är detta filmen med dess vindlande förvillelser leder fram till. När alla avslöjats med sina blamager ber Anton Walbrook dem helt hövligt att helt enkelt återvända hem och lämna Wien i fred – vilket de också alla gjorde strax därpå. Om det var filmens förtjänst vet vi inte, men på sitt sätt är den ett förevigande av ett gyllene ögonblick i historien, då ockupationsmakterna faktiskt insåg, i motsats till vad de gjorde i Berlin, att de ingenting hade i Wien att göra.

Några udda filmer till: *The Royal Hunt of the Sun* från 1968 försvann nästan genast spårlöst utan att ha väckt mer än exklusiv uppmärksamhet på grund av dess avlägsna tema: Inkarikets siste konung Atahualpas mellanhavanden med conquistadorerna. Atahualpa spelas av Christopher Plummer, och det är han som gör hela föreställningen i ett unikt skådespeleri av en extremt svår roll. Pizarro spelas av Robert Shaw, som inte är mycket sämre men definitivt hamnar i skuggan trots sin översittarmakt, men denna film hade verkligen kunnat bli något alldeles särskilt, om inte pjäsen varit så dåligt skriven. Det var Peter Shaffer som var den

skyldige, som även skrev "Amadeus" om Mozart och Salieri, och även här gör han om historien efter eget skön och slarvar bort poängen, medan det väsentliga i dramat förnedras och försvinner i vulgarisering, precis som i "Amadeus". Den kanske märkligaste scenen är när Atahualpa dansar för Pizzarro, som han tror han har blivit kompis med, varpå han sedan ber Pizzarro dansa för honom, vilket denne vägrar nedlåta sig till. Där förstår man att läget är hopplöst, att Inkariket är förlorat och att all Atahualpas och den indianska kulturens härlighet måste förintas av de idiotiska spanjorernas bigotta kortsynthet och övergå i en evig tragedi.

En annan udda film var Hitchcocks kostymdrama från Australien med Joseph Cotten som förmögen farmare med ett förflutet som strafffånge, Michael Wilding på besök från England och Ingrid Bergman i sin sista film med Hitchcock som Cottens alkoholiserade fru. Det mest intressanta med filmen är dess utsökta kolorit, detta är Hitchcocks första stora färgfilm, och de mycket långa tagningarna med ibland kameraglidningar som aldrig tar slut. Det är den perfekta filmade pjäsen och ett mycket fängslande och gripande mänskligt drama om utvandrar- och främlingsmentalitet inför en orättvis tillvaro av bara provningar.

Helt udda i David Leans riktiga produktion är flygdramat *Breaking the Sound Barrier* om hur man kom till rätta med ljudvallsproblemet i början på 50-talet. Ralph Richardson är fadern som förlorar både sin son och sin svärson i de experimentella flygningarna, Nigel Patrick är det överlägsna flygarärsset för vilken allting är *a piece of cake*, medan Ann Todd gör den vackra dottern och änkan, som får bära alla lidandena för männens vilda experimentflygningar. Filmen är av närmast dokumentär karaktär och blottar en flygpsykologi av oerhört intresse för alla som tycker om att flyga.

50-talet excellerade i stora främst bibliska monumentalspektakel, typ "De tio budorden" och "Ben Hur", men alla slog inte väl ut. Till dem som barmhärtigt har glömts hör "David och Batsheba" med Gregory Peck och Susan Hayward. Det är inget fel på filmen, och skådespelarna är ypperliga och gör vad de kan, men manuskriptet är inte bra. Ändå är Gregory Peck bättre än vad Richard Gere var som kung David 1985. Men varför blev "Alexander den store" med Richard Burton i huvudrollen ett misslyckande? Han var i sina bästa år och som klippt och skuren för rollen, han är riktigt bra i början, men filmen rinner liksom ut i sanden, och efteråt vägrade Burton att någonsin mer ställa upp i ett historiskt spektakel. En annan sådan film var "Salomo och drottningen av Saba" med Yul Brynner och Gina Lollobrigida. De är riktigt bra, och det förekommer förträffliga scener, i synnerhet den stora hedniska riten, men manuskriptförfattarna har inte lyckats ta till vara det historiska materialets poänger, och hela tempelhistorien, det viktigaste med Salomos regering och som verkligen hade gjort sig i en monumentalfilm, är bortfuskad.

Ett annat sådant fiasko var Otto Premingers ambitiösa svartvita filmatisering av *Saint Joan* med Jean Seberg i sin debutroll som Jeanne d'Arc. Varför blev denna film inte bra, trots strålande skådespelare och ett praktfullt manus? John Gielgud är bäst som Warwick, den enda som lyckades hålla sig utanför rättegångsskandalen, Richard Widmark som kungen är trots sin parodiskhet lysande, Anton Walbrook gör en ovanligt dämpad och respektingivande biskop Cauchon, medan även skurkrollerna gör bra ifrån sig. Kort sagt, ingenting är fel, och ändå är allting fel. Det är något med hela historien med Jeanne d'Arc som inte stämmer, eller också har man ständigt missat poängen med vad hela den 18-åriga flickans martyrium handlar om, nämligen den medeltida katolska kyrkans astronomiska förljugenhet, omänsklighet och hjärntvättade blindhet. Hon var bara en enkel flicka som inte begrep vad man gjorde med henne, medan just hennes oskuld retade kyrkan till sin mest vansinniga skändlighet. Det tog nästan 500 år för kyrkan att omsider släta över det hela med att göra henne till helgon.

En annan skändlig rättegång var den mot Oscar Wilde 1895. Den har odödliggjorts på film genom "Den gröna nejlikan", som den hette på svenska, på engelska *The Trials of Oscar Wilde* liksom Montgomery Hydes bok, som utgör grundvalen. Peter Finch gestaltar diktaren i sitt livs

roll, medan Lionel Jeffries gör den galne markisen av Queensberry, som gjorde det till sitt livs uppgift att krossa Wilde och lyckades med besked. Wildes försvarsadvokat spelas lysande av Nigel Patrick, medan James Mason gör en formidabel insats som den jurist som får rättsprocessen att haverera till Wildes nackdel. 'Bosie', markisens son som Wilde hade ett livslångt förhållande med, framställs chockerande övertygande i hela sin monstruösa oförskämdhet. I den senare filmen 1997 med Stephen Fry spelas Bosie inte mindre övertygande av Jude Law, men ändå faller denna film långt i skuggan av 1960 års oförglömliga återupprättelse av Wilde med Peter Finch.

Den monumentala klassikern *Far Away from the Madding Crowd* från 1969 på Thomas Hardys roman tålde mer än väl att ses igen med Julie Christie som den självständiga godsfrun i västra England under passionerad belägring av Terence Stamp som kombinerad grann officer och vild odåga, som blir hennes man, samt Peter Finch som den mer stadgade och välbärgade grannen i godset bredvid, som verkligen älskar henne generöst och självuppoffrande men går ett hårt öde till mötes i förtvivlad ensamhet, medan den enkle fåraherden Alan Bates är den enda som går skadeslös genom filmen, John Schlesingers största och mest engelska film.

Ett mera intimt och ovanligt drama utspelade sig i den japanska "Avsked" (*Departures*) från för bara några år sedan, som då fick Oscar för bästa utländska film, vilket inte är att undra på. Denna intagande skildring av ett unikt yrke, det att iordningsställa ett lik inför kistan och iscensätta avskedet av hela familjen till en högtidsstund, trollbinder en från början till slut genom sin utsökta känslighet och komposition, och fastän egentligen ingenting händer i denna vintriga trakt av norra Japan är dramat andlöst spännande hela vägen. En ung cellist får avsked från sin orkester och måste söka sig ett nytt yrke, med sin unga fru beger han sig hem till sin hemby och söker jobb och får anställning på en begravningsfirma. Det är inledningen. Masahiro Motoki i huvudrollen gör ett oförglömligt porträtt av en häpet vilsen yngling som råkar ut för ständiga revolutionerande överraskningar i sin lilla tillvaro, som hela tiden ställer honom förvånad mot väggen. De mänskliga ingredienserna är rikliga och fantastiska hela vägen, badhuset berättar en historia för sig, och detta är definitivt en film man aldrig glömmer men gärna återvänder till.

Till några mera frifräsande filmer: *The Prince of Foxes* är en orättvist bortglömd renässansskräna med Orson Welles som Cesare Borgia som anlitar Tyrone Power som sitt speciella sändebud med subversiva avsikter. Filmen är helt och hållet inspelad på de platser där den utspelar sig och är en praktuppvisning i historiskt kostymdrama, medan Orson Welles i sina bästa år helt enkelt är magnifik i all sin försåtliga grymhet.

En annan orättvist bortglömd film är den virtuosa spionthrillern *Night Train to Munich* inspelad redan i början av kriget av Carol Reed med Rex Harrison suverän som hemlig agent och många strån vassare än James Bond. Detta var Alexander Kordas första stora propagandafilm mot tyskarna i kriget, men den kan ses med god behållning ännu idag och är i sin halsbrytande dubbelspelsproblematik egentligen oöverträffad.

Till slut måste vi ta fram en av de absoluta klassikerna. Succépjäsen "Stoppa pressarna" (på engelska *The Front Page*) triumferade över hela världen och såg ett antal filmatiseringar, men den första från 1931 är alltså den bästa. Allting försiggår i princip på ett tidningskontors pressrum, som utsätts för skottlossning, självmord, en dödsdömd mördare som lyckas fly, och vad som helst, samtidigt som journalisterna har sina egna problem och dispyter för att inte tala om intriger. Det är korseld hela vägen genom hela filmen, som hela tiden tvärvänder i nya omtumlande överraskningar, medan den verbala nivån oavbrutet skruvas upp – detta måste alltså vara nummer ett av *screwball*komedier, även om den är väl dramatisk för att vara en komedi. Närmast har den väl karaktären av dokumentär över journalistvardagen och dess ofta halsbrytande prövningar, som inte lugnat ner sig sedan 1931 utan snarare tvärtom, när man tänker på ett fall som Nils Horner. Pjäsen utarbetades av Ben Hecht och Charles McArthur, de

åstadkom inte många produktioner men desto bättre sådana, och den senaste filmatiseringen gjordes 1974 med Jack Lemmon. Det börjar bli dags för en uppdatering.

Några milstenar, mars-april 2014

mars

- 4 Maltas självständighet firar 50 år.
- 6 Kiri Te Kanawa 70 år.
Konstantin II av Grekland 50 år som kung – i exil
- 21 Paul Tortelier 100 år.
Timothy Dalton 70 år.
- 26 Tennessee Williams 100 år.
Alan Arkin 80 år.
Diana Ross 70 år.
- 27 100 år sedan den första lyckade blodtransfusionen – i Belgien

april

- 2 Alec Guinness 100 år
- 11 500 år sedan Donato Bramantes frånfälle, Peterskyrkans förste arkitekt
200 år sedan Napoleons första abdikation och förvisning till Elba
- 12 ”Pygmalion” av Bernard Shaw 100 år, senare även känd som *My Fair Lady*.
- 13 Stanley Donen 90 år.
- 15 50 år sedan Ian Smith blev Rhodesias premiärminister
- 18 50-årsminnet av Ben Hecht.
60 år sedan Nasser tog över Egypten.
- 20 Adolf Hitler 125 år
- 23 450 år sedan William Shakespeare döptes.
- 24 Shirley McLaine 80 år.

Tillbaka till Spiti, del 6: Leb-resan.

Vi steg upp halv 4 och var klara och väntade på jeepen vid avtalad tid klockan 4. Det regnade. Den kom halv fem.

Dagens resa följde samma mönster – ett ständigt småregn med små solglimtar, många och långa pauser varunder vår chaufför och hans vän (som satt i framsätet) vanligen försvann spårlöst på någon halvtimme, och naturligtvis ett otal incidenter på vägen. Vid ett stopp kämpade en truck med en sten som ramlat ner på vägen, som den knappt orkade med. Vid ett annat stopp försökte man med block och taljor och ställinor bärga en truck som kört ner i en ravin – chauffören var död, och trucken var ett dragspelsvrak. Många gånger var vägarna förvandlade till vattenvägar med de båda hjulspåren förvandlade till kanaler i långa sträckor. Ändå fick man en del goda foton här och där.

Vid raststället strax före bron över mot Gramphu och Kokhsar, där vi senast bjudits på whisky, uppenbarade sig ett helt festsällskap direkt från festivalen i Kaza i egen minibuss, och även de drog fram en egen whiskyflaska, dock inte *Green Label*. De drack upp allting själva. En av deras vackra damer var väldigt lik Eva Green.

Frågan var var vi skulle övernatta. Jag hade hoppats på Pang, även om det skulle vara lika kallt där som i Sarchu, som var ett ökänt ställe för sin dyrhet och iskalla klimat – ingen ville stanna där. Vi nådde Gramphu först vid middag efter 15 mil och sju timmar, en fjärdedel av vägen, så vi skulle knappast nå Pang före kvällen.

Strax före Keylong mötte vi en havererad motorcyklist, en rasande engelsman, vars kamrater kört ifrån honom. Vi stannade där för att se om vi kunde hjälpa, vilket vår chaufför tycktes kunna göra. Snart kom haveristens kamrater tillbaka, en israel med flicka, och var lika positiv och optimistisk som engelsmannen var arg. De undrade naturligtvis vart engelsmannen

tagit vägen när han plötsligt var försvunnen. De fick sin förklaring till varför han hade stannat. Sedan kom ytterligare ett par på motorcykel, som också tydligen vänt för att se vad som hänt deras kamrater. Vi lämnade dem där. De kunde klara sig själva på sex man hand. Tydligen hade elkabeln gått av.

Vår chaufför och hans kompis stannade också vid ett ställe ovanför Keylong där för några år sedan en buss förolyckats med 20 passagerare. En stenbumling hade kommit farande och träffat bussen just som den passerade förbi och slagit ut den. Det var ett vilt ställe med dålig väg, riskabla branter och bråddjup ravin. Bussen hade inte haft någon chans.

Vid den tredje checkposten i Darcha meddelade vår chaufför att det var bäst att stanna där ur temperatur- och klimatsynpunkt. Både Sarchu och Pang skulle vara alldeles för kalla. Vi hyllade beslutet och var ändå bara sex mil från Sarchu och hade tillryggalagt halva vägen.

På kvällen där i kyffet i Darcha bjöd chaufförens reskamrat generöst på whisky. Vi drack upp en hel flaska, och när den var slut köpte han en ny. Janne hade sina betänksanden mot detta med tanke på att chauffören följande dag skulle föra en jeep nästan 60 mil över en av världens svåraste vägar med fyra pass av vilka tre var över 5000 meter, men all denna whisky märktes inte alls följande dag. Tvärtom verkade den ha gjort susen.

Vi hade ju mött havererade motorcyklister igår, men det var ingenting mot vad vi gjorde idag. Denna höglänta *highway*, som mest löper på +4500 meters höjd, drällde av motorcyklister. Snart mötte vi en ny havererad sådan. Han var från Väst-Bengalen och helt främmande för dessa trakter, och hans stackars japanska motorcykel var mera som en moped. Han hade fått punktering och kunde inte laga den. Då vår jeep hade ett flak placerades minimotorcykeln på detta medan han fick sitta bredvid på flaket och följa med oss med sin knatter hela vägen till Leh. Hans kompis fick sitta mellan oss inne i bilen.

De långa pauserna fortsatte, och dessa komplikationer, med ständigt nya problem med den fastsurrade motorcykeln, som liggande läckte bensin, som måste samlas in i flaskor – vi blev tvungna att tömma dess bensintank i fem plastflaskor, som fick följa med och som alltså utgjorde faktiska bomber, som genom omskakning kunde utlösa statisk elektricitet och explodera, men i Pang blev vi av med dem, då de såldes och den ena reskamraten hoppade av, så att han som suttit på flaket fick hoppa in mellan oss i stället. Det var han som var från Väst-Bengalen. Han hade aldrig sett en tibetansk bönesnurra förut och häpnade storligen när den första uppenbarade sig inför hans klentrogna ögon. Det var en alldeles ny värld han kom till.

När vi närmade oss Tanglang La, det högsta passet på 5300 meter, anhopade sig stormmolnen, och på väg upp för passet bröt snöstormen ut. Vi hade inga problem med den, men det blev svårt att fotografera vid passet för snöns skull. Sex vilsekomna vägarbetare bad om lift med oss ned, och de fick alla plats hos motorcykeln på flaket. Fyra hoppade av vid det första lägret efter passet, medan två följde med ända till Rumtse.

Vår chaufför samlade således på sig uppgifter längs hela resan. Han var bara 25 och mycket seriös och tog uppenbarligen sitt ansvar för att hjälpa folk på vägen på allvar, vilket han klarade bra genom att vara så konsekvent saklig. Den havererade motorcyklisten igår, alla fripassagerarna, motorcykeln idag och dess vilsekomne bengaliske ägare, som trodde han kunde åka moped i Himalaya utan att få punktering, och hans beredvillighet att hjälpa minibussen vid Sarchu som fått punktering mitt i vägen mitt i vattenmassorna, alla dessa incidenter, som han tveklöst och beslutsamt gjorde allt han kunde för att avhjälpa, blev till en aktningvärd och beundransvärd katalog.

När vi äntligen kom fram till Leh efter 13 timmar fick vi irra runt stan efter ett ställe som kunde åtgärda den punkterade motorcykeln. När jag och Janne äntligen kördes fram till Lung Snon, efter att vi blivit av med motorcykeln och den bengaliske gossen vid det fjärde försökta stället, var klockan redan 7. Det hade gått fortare med buss, då hade vi sluppit både motorcykel, fripassagerare, outhärdlig digital dunka-dunk-musik och oändliga dröjsmål vid varje paus, men i stället hade vi fått besväret att i regnet klafsa fram med allt vårt bagage längs lervägarna från Gramphu till Kokhsar, där vi kanske fastnat eller ramlat i den slippriga geggan. Hade det varit roligare? Knappast. Kort sagt, fördelar och nackdelar tog ut varandra, och huvudsaken var att vi ändå kom levande fram till slut.

På Lung Snon mötte oss Legdan med öppna armar, och där i hemmet var allting i sin ordning. Till och med Karin från Holland var där, och vi gick genast upp till *Tenzing Dickey* för att stärka oss med en ordentlig *thentbuk*. Backloggen och uppdateringen på internet krävde en timmes extra arbete, men sedan kunde man äntligen genomföra en varmt efterlängtat dusch.

Janne bjöd på whisky, och man kunde utan betänkligheter hänge sig åt en hel natt i egen säng utan väckarklocka för första gången på tre dygn.

(I nästa nummer: *I Leh*.)

Resan till Dzhangkhul, del 14: Artighetsvisiten

Det blev inte riktigt som vi hade tänkt oss. Ändå var dagen idealisk, och allt började väl. Vi hade frukost på Uttarakhand, mitt odödliga favoritfrukostställe, och Sofia och Mikael bjöd dessutom på en delikat kaka. Sedan gick vi upp mot Mune, 15 kilometer enligt uppgift, bara uppförbacke.

Fastän det fanns rikligt med moln på himmelen, vilket lovade att trekken skulle bli behaglig, så slumpade det sig så, att inte ett enda moln placerade sig mellan oss och solen. Vi fick inte en enda paus från gassandet under hela vägen. Bara på ett ställe efter Bardan fann vi en lutande klippa som barmhärtigt gav oss vandringens enda respit.

Jag kom fram prick 12 efter tre och en halv timmars vandring, och Mikael och Sofia kom 20 minuter senare efter att ha fått skjuts. Vi bjöds generöst på te av köksmästaren, och jag frågade genast efter Suzie, anledningen till min artighetsvisit. Tyvärr hade hon rest för två dagar sedan tillbaka till Leh, så hon satt nog nu på Lung Snon och fick höra att jag letade efter henne i Zanskar. Den typiska Padum-förvirringen: Lama Dorje hade sagt till mig att hon var i Mune och nog trott på det själv men tyvärr haft fullkomligt fel.

Vi deltog dock i *puijan*, som redan hade börjat, och var med till slutet, varunder vi generöst bjöds på te med bulle och marmelad, smörte och min första *skiu* för i år till lunch, den ladakhiska typiska nationalrätten, alltid lika läcker, här med potatis, grönsaker, nudlar och en och annan insmygd liten bit fårkött. Det var hur furstligt som helst.

Rent allmänt kan man framhålla, att det buddhistiska klosterlivet handlar om en så god gemenskap som möjligt i en så positiv miljö som möjligt. Alla lamakloster är fullständigt bedårande i sin varma trivsel och avancerade estetik. Det enda buddhistiska undantaget jag någonsin upplevat från denna regel var ett Zen-buddhistiskt kloster.

Vi hade ingen anledning att stanna länge, men nu var solen som hetast på dagen, det var fullständigt brännande utomhus, och sandalerna fastnade i den smältande asfalten. Men moln var på väg, så vi vågade ge oss ut klockan 2, just som det kom ett litet svalkande regn.

Det tog snabbt slut, och solen blev obönhörlig igen. För mig uppstod ett annat problem: jag hade fått på mig fel sandaler. I tron att vägen skulle vara stenig och grov, som den varit senast, bara en primitiv grusväg, hade jag tagit på mig mina grövre sandaler, men dessa var inte bra för fötterna. Det visade sig nu att vägen var i stort sett asfalterad hela vägen upp. Jag hade mycket väl kunnat använda mina finare sandaler.

Det gick bra på vägen upp, men ganska snart på vägen ner skavs skinnet på lilltårna sönder, smärtan blev olidlig, och som nödlösning försökte jag fortsätta barfota. Det kändes befriande, men asfalten var brännande, och även om vissa sandsträckor erbjöd någon lisa fanns det ändå små stenar överallt, små vassa stenar som fastnade i fötterna, så att jag ideligen måste befria mig från dessa. Inte var det roligt heller att hela tiden behöva titta ner i marken.

Jag klarade mig ner till Bardan. Där var fötterna nu så ömma, att jag måste åter ta sandalerna till nåder. Jag försökte skydda lilltårna med pappersbitar, och det fungerade, då sandalerna var så trånga, att pappersbitarna hölls på plats. Därmed var prövningarna inte över.

Det märktes att det hade regnat då forsarna plötsligt var mycket stridare och större, så att det var svårt att ta sig över dem. Jag hade precis klarat en när det kom en lastbil med

vägarbetare som tog mig ombord. Ombord fanns även Mikael och Sofia. Vi kände oss lyckligt lottade. Då började det regna.

Detta regn urartade snabbt till en störtskur med åska. Vi hann i sista minuten fram till vägarbetarnas läger, där alla störtade in under tältduk i panik.

Det var ingen trevlig regnstorm, då åskan dånade. Jag fann skydd i någon sorts litet lagertält där jag fick sitta ensam och övervintra, och regnstormens ursinniga kraft gav en aning om regnkatastrofen över Ladakh för två år sedan. Lyckligtvis varade den inte så länge. Efter en kvart kunde man gå ut igen och fortsätta vandra i forcerad takt den sista milen till Padum, det småregnade fortfarande, men bakom oss i söder var hela himlen fullständigt massivt svart. Det kunde inte se mera hotfullt ut. Intet spår efter Mikael och Sofia.

Jag nådde mitt rum precis klockan sex – nedvandringen med dess äventyr hade tagit fyra timmar trots den hjälpande skjutsen på två kilometer på vägen. Mina ben och fötter var helt slut, och det var dagens högsta lisa att få sätta de senare i ljuvligt kallt vatten, bättre än balsam. Det var som om de glödde, och det behövdes vatten för att släcka dem.

Mikael och Sofia dök upp senare. De hade fått skjuts hela vägen hem fastän de egentligen inte velat det. Lyckans ostar!

Min hjärtlige beduin från internetstället hade under dagen fått sin generator lagad, så nu fungerade Internet hjälpligt igen hos honom – i en timme. Sedan var det stopp. Jag fick det viktiga brevet som jag saboterats sändningen av två gånger igår äntligen avsänt, men det var ungefär det enda nyttiga jag lyckades åstadkomma. Allt annat saboterades.

Även på Padums societetsställe nummer ett, Kailash-Chowling, mitt stamställe, var strömmen så svag att jag måste använda ficklampa för att kunna skriva detta.

I stort sett handlade mitt Zanskarbesök denna gång nästan bara om att återuppliva gamla kontakter och revir och göra mig hemmastadd igen och känd igen i de närliggande kloster jag brukat frekventera, och om man bara ser Zanskaräventyret ur denna vinkel så hade det varit enbart och fullständigt framgångsrikt.

(I nästa nummer: *Avskedsvisiten*)

Förseningsresa med komplikationer, del 4: Diwali i Manali

Redan på onsdagen hade Alar bjudit mig att stanna över hos honom och hans familj på Diwali, medan jag hade tänkt resa vidare på lördagen. Ett Diwalifirande i Manali skulle försena min resa, och frågan var hur mycket. Efter mycket resonerande med mina andra vänner kom vi fram till att det vore en oförlätlig oartighet att tacka nej. Johannes och Marianne skulle jag alltid stå i kontakt med, men detta var ett unikt tillfälle som jag inte kunde låta passera förbi. Jag hoppades att firandet skulle vara på lördagskvällen, så att jag kunde återvända hem till natten och avresa söndag morgon. Det visade sig, att firandet skulle vara på söndagen, han skulle hämta mig efter middag, och han bodde så fjärran från allting att det var omöjligt att återvända samma kväll. Jag skulle få sova över, och när jag kom ner måndag morgon skulle det vara för sent för Dharamsalabussen. Alltså skulle jag bli tre dagar försenad. Det var bara att göra det bästa av saken.

Han hämtade mig med sin sonson Chandar klockan 2, och vi gick först en runda på torget för att upphandla diverse saker. Sedan tog vi en rickshaw så långt upp vägen räckte. Där den tog slut fick vi gå resten av vägen, och det var en smal stig på säkert en kilometer till det allra yttersta huset. Närmaste granne bodde 300 meter därifrån utom synhåll längs den väg vi hade kommit, som var den enda vägen.

Hans hus var bara halvvägs färdigt, tre rum var beboeliga medan tre andra var i vardande. Det var alltså ett ganska stort hus, och det behövdes, ty här bodde hela hans familj med hustrun, tre söner och deras hustrur och fem barnbarn. Chandar var den äldsta, 6 år, medan den yngsta fortfarande var i babystadiet. Inalles blev vi femton personer, ty det kom dessutom en annan lokal gäst på besök, och så var det farfar. Det blev alltså en fest för fyra generationer där jag

hörde till den äldsta (som 18 äldre till Asar som var 44, alltså en mycket ung farfar,) men dock bara var nästaldst.

Festen inleddes mycket stillsamt med te, småningom kom det fram chaupathis med dopp, och när mörkret föll invigdes festen med en ceremoni vid familjealtaret. Jag vet inte om det var Shiva eller Vishnu det gällde, men någon sådan var det. Jag måste ta på mig mössa och få ett märke i pannan, och till altaret frambars offergåvor i form av sötsaker, som vi först ätit av själva.

Då vi var så många fick vi inte plats i samma rum,, då rummen var ganska små. Arar tog mig med till ceremonirummet, som tydligen också var matsal, där han bjöd på whisky. Snart kom köttet, som var lamm, och festen började på allvar. Den andra gästen kom, så att vi blev tre vid whiskybordet, som hela tiden fylldes på med lammkött och whisky. När en flaska tog slut öppnades en annan. Den första var förstklassig MacDowell's, medan den andra var *Black Label*, som tarvade mera vatten. Arar berättade, att hans far varit militär och därför så länge han levde kunde kvitta ut sex flaskor whisky i månaden gratis.

Det blev så småningom även ris och grönsaker, så att man kunde äta sig riktigt mätt. Under tiden var det oupphörligt bombardemang i hela staden djupt nedanför oss av fyrverkerier och smällare. Det var skönt att befinna sig på behörigt avstånd. Vi hade även en stor brasa nere på åkern.

Lyckligtvis hade vädret varit oss nådigt i dessa dagar, vilket ytterligare förgyllde denna oförglömliga Diwali, den bästa jag upplevt. Klockan halv 11 var det läge att dra sig tillbaka, och jag fick ett av de tre rummen helt för mig själv fastän jag gärna delat rum med de andra vid kaminen, som stod i mitten i centralrummet, som var kök. Där sov de flesta.

Man steg upp med solen efter en lång god natt och fick med sig en flaska mjölk till min värd på Greenland. Arar var hans mjölkleverantör. Han odlade allt på sin stora tomt på bergsslutningen och var fullständigt självförsörjande. Jag hade gärna fått stanna längre i en vecka eller två, men så mycket kunde jag inte låta mig försenas. Jag hoppades dock få se dem alla igen nästa år.

Det var en glimt av paradiset, en stor och lycklig familj av enbart friska och vackra människor som levde det sundaste tänkbara liv så nära naturen man kunde komma. Livet kunde inte bli friskare eller vackrare.

(I nästa nummer: *Krisen och festen*)

Nu lär det dröja ett tag till nästa nummer.

God fortsättning på våren!

hoppas och önskar

Fritänkaren